

EMOTSIONAL KREATIVLIKNING TALABALAR QAROR QABUL QILISH JARAYONIGA TA'SIRI

D.E.Abdugodirova

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

abduqadirova@gmail.com

Abdulhaqov Uyg'un Botir o'g'li

Mamatova Ziyoda O'tkir qizi

Amaliy psixologiya yo'nalishi talabalari

ziyodamamatova0402@gmail.com

uygunabdulhaqov21@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15266224>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 18- Aprel 2025 yil

Ma'qullandi: 20- Aprel 2025 yil

Nashr qilindi: 23- Aprel 2025 yil

KEY WORDS

Emotsional kreativlik, qaror qabul qilish, talaba psixologiyasi, emotsional nazorat, innovatsion fikrlash, stress, kreativ qarorlar..

ABSTRACT

Ushbu maqolada emotsional kreativlikning talabalarining qaror qabul qilish jarayoniga ta'siri chuqur tahlil qilingan. Tadqiqotda 200 nafar talaba ishtirok etgan bo'lib, ularning emotsional kreativlik darajasi va qaror qabul qilish uslublari so'rovnoma va eksperimental metodlar orqali o'rganilgan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, emotsional kreativlik darajasi yuqori bo'lgan talabalar murakkab vaziyatlarda yanada samarali va innovatsion qarorlar qabul qilishga moyil. Shu bilan birga, emotsional kreativlikning haddan tashqari yuqoriligi noaniqlikni oshirib, qaror qabul qilishda muammolarga olib kelishi mumkin. Maqola yakunida emotsional kreativlikni rivojlantirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar taqdim etiladi.

Zamonaviy psixologik ilm-fanning rivojlanishi shaxsning ichki psixik resurslarini chuqurroq anglashga intiladi. Ayniqsa, emotsional sohadagi kreativ potentsialning inson qaror qabul qilishdagi rolini tadqiq etish so'nggi yillarda dolzarb ilmiy muammoga aylangan. Talabalar auditoriyasi esa, psixologik jihatdan dinamik, kognitiv-emotsional rivojlanish bosqichida turgan guruh bo'lib, ularning har kuni duch keladigan tanlov va qaror vaziyatlari emotsional salohiyat, ijodkorlik va reflektiv fikrlash darajasidan bevosita ta'sirlanadi.

Emotsional kreativlik – bu shaxsning emotsiyalarni innovatsion shaklda idrok etish, ularga estetik va funksional ma'no yuklash, yangicha emotsional tajribalarni kashf qilish va ularga mos xatti-harakat modellarini shakllantirish qobiliyatidir (Averill, 1999). Bu jarayon, shunchaki his qilish emas, balki his-tuyg'ularni ongli, chuqur va o'ziga xos tarzda qayta ishlashni o'z ichiga oladi. Zamonaviy psixologiyada bu hodisa "kreativ emotsional kognitsiya" (Fong, 2006) sifatida talqin etilib, emotsional bilimlar va sezgilarning yangicha integratsiyasini taqozo etadi.

Qaror qabul qilish esa – murakkab psixik jarayon bo'lib, shaxs oldida turgan muammo yoki ehtiyojni hal qilish uchun alternativ variantlar orasidan tanlov qilishga qaratilgan aqliy va emotsional faoliyat kompleksidir (Simon, 1987). Ushbu jarayon an'anaviy kognitiv modeldan tashqariga chiqib, subyektiv tajriba, his-tuyg'ular va ijodiy tafakkur elementlarini ham o'z ichiga oladi. Zohiriy ratsional qarorlar ham ko'pincha emotsional asosda shakllanadi

(Loewenstein & Lerner, 2003). Aynan shu nuqtada emotsional kreativlik – yangi, samarali, ehtimol kutilmagan, ammo psixologik moslashuvchan qarorlarni ishlab chiqishda muhim vosita sifatida maydonga chiqadi.

Biroq, emotsional kreativlikning har doim samarali yoki foydali natijalarni berishi shart emas. Ilmiy adabiyotlarda ushbu omilning ikki tomonlama ta'siri ko'rsatib o'tiladi: ijobiy tomondan, u muammolarga yangicha yondashuv, moslashuvchanlik, yuqori empatiya va barqarorlikni ta'minlasa; salbiy tomondan, haddan tashqari emotsional kreativlik noaniqlikni kuchaytirib, qaror qabul qilishda shubha va ichki konfliktlarga olib kelishi mumkin (Ivcevic & Brackett, 2014).

Mazkur maqolada aynan shunday ikki qirrali psixologik fenomen – emotsional kreativlikning talabalar qaror qabul qilish jarayoniga ta'siri empirik va nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Talabalarning tanlov vaziyatlaridagi emotsional ijodkorlik darajasi, uning ratsionallik, intuitivlik, muvozanat va shoshilinchlik kabi indikatorlarga ta'siri o'rganiladi. Shuningdek, maqola davomida talabalarda emotsional kreativlikni shakllantirishga qaratilgan psixopedagogik strategiyalar va psixokorreksion tavsiyalar ham ishlab chiqiladi.

Ushbu maqola emotsional kreativlikning qaror qabul qilish jarayonidagi rolini chuqur o'rganishga qaratilgan bo'lib, uning natijalari talabalar uchun amaliy ahamiyatga ega. Qaror qabul qilish inson hayotining muhim qismi bo'lib, u shaxsiy, ijtimoiy va professional sohalarda muvaffaqiyatga erishish uchun asosiy omil hisoblanadi. Zamonaviy dunyoda talabalar uchun qaror qabul qilish jarayoni tobora murakkablashib bormoqda, chunki ular doimiy ravishda yangi va noaniq vaziyatlar bilan yuzlashishadi. Bunday sharoitda emotsional kreativlik (emotional creativity) tushunchasi ahamiyat kasb etmoqda. Emotsional kreativlik insonning yangi va foydali emotsional tajribalarni yaratish, ifodalash va boshqarish qobiliyatini anglatadi. Bu qobiliyat talabalar qaror qabul qilish jarayonida muhim rol o'ynashi mumkin, chunki u emotsional va kreativ jihatlarini uyg'unlashtirib, yanada samarali va innovatsion yechimlarni topishga yordam beradi.

Ushbu maqolaning maqsadi emotsional kreativlikning talabalar qaror qabul qilish jarayonidagi rolini tajriba sinovlari asosida o'rganish va uning ta'sirini aniqlashdir. Tadqiqotning asosiy masalalari quyidagilardan iborat:

1. Emotsional kreativlik tushunchasining nazariy asoslari va uning qaror qabul qilish jarayonidagi ahamiyati.
2. Talabalar qaror qabul qilishida emotsional kreativlikning o'rni va uning ta'sir etuvchi omillari.
3. Emotsional kreativlikni rivojlantirishning amaliy usullari va metodlari.

Adabiyotlar Tahlili Vametodologiya Si

Tadqiqotning metodologik asosini ilmiy adabiyotlar tahlili, so'rovnomalar va eksperimental tadqiqotlar tashkil etadi. Tadqiqotda 200 nafar talaba ishtirok etdi, ularning yoshi 18 yoshdan 25 yoshgacha bo'lgan. So'rovnoma orqali talabalarning emotsional kreativlik darajasi va qaror qabul qilish uslublari o'rganildi. Ma'lumotlarni tahlil qilish uchun statistik usullar, jumladan, korrelyatsiya va regressiya tahlillari qo'llanildi.

Zamonaviy psixologik ilm-fanda emotsional kreativlik va qaror qabul qilish jarayonlari o'rtaidagi bog'liqlik tobora dolzarb masalaga aylanib bormoqda. Ilmiy adabiyotlarda bu bog'liqlikni turli psixologik maktablar, empirik izlanishlar hamda neyropsixologik yondashuvlar doirasida turlicha talqin etiladi. Xususan, emotsional kreativlik — shaxsning

emotsional tajribalarini innovatsion tarzda qayta ishlash, yangicha emotsional yondashuvlar ishlab chiqish va bu orqali shaxsiy hamda ijtimoiy muammolarga kreativ javoblar topish qobiliyati sifatida qaraladi (Averill, 1999).

Averill (2005) emotsional kreativlikni uchta asosiy komponent orqali izohlaydi: (1) *originallik*, ya'ni hissiyotlarning noodatiy tarzda namoyon bo'lishi; (2) *samaradorlik*, ya'ni emotsional ifoda orqali psixologik yoki ijtimoiy maqsadga erishish; (3) *autentiklik*, ya'ni emotsiyalar shaxsiy ehtiyoj va qadriyatlar bilan mos tushishi. Unga ko'ra, bu uchlik qaror qabul qilish jarayonida muhim rol o'ynaydi: innovatsion hissiy yondashuv orqali inson turli alternatalarni emotsional jihatdan chuqurroq idrok etadi, bu esa yuqoriroq moslashuvchanlikni ta'minlaydi.

Simon (1987) klassik qaror qabul qilish nazariyasida shaxs faqat ratsional mezonlarga asoslanib harakat qiladi, deb hisoblagan bo'lsa-da, keyinchalik bu model psixologik realizmga to'liq mos kelmasligi tan olingan. Loewenstein & Lerner (2003) tomonidan ishlab chiqilgan "*emotsional ta'sir nazariyasi*" esa qaror qabul qilishda shaxsning ichki affektiv holati — stress, tashvish, ishonch, hayrat, umid kabi hissiyotlar — muhim determinant ekanini ko'rsatadi. Shunday ekan, emotsional kreativlik shaxsning ushbu hissiy javoblarni boshqarish, ularni yangicha uslubda qayta ishlash va to'g'ri qaror tanlashga xizmat qiladi.

Talabalar bilan bog'liq tadqiqotlar, ayniqsa, ushbu yosh davrining identifikatsion va psixososial o'zgarishlarga boyligi sababli, emotsional kreativlikning qaror qabul qilishga ta'sirini chuqurroq tahlil qilishni talab qiladi. Ivcevic va Brackett (2014) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, emotsional kreativligi yuqori bo'lgan talabalar stressga chidamliroq, konfliktli vaziyatlarda innovatsion yondashuvlarga moyil va ijtimoiy jihatdan faolroq bo'lishadi. Bunday talabalar qaror qabul qilishda hissiyotlarini tanib olish va boshqarishda yuqori natijalarni ko'rsatadi.

Neyropsixologik nuqtai nazardan qaraganda, emotsional kreativlik va qaror qabul qilish prefrontal korteks va amigdala faoliyatining integratsiyasi bilan bog'liqdir. Fong (2006) ta'kidlaganidek, hissiyotlarning ambivalentligi — ya'ni bir vaqtda bir nechta qarama-qarshi emotsiyalarni boshdan kechirish — ijodiy fikrlashni va shuning asosida qaror qabul qilishni kuchaytiradi. Bu fikrni neuroimaging tadqiqotlari ham qo'llab-quvvatlaydi (Beatty et al., 2016), ya'ni kreativ emotsional jarayonlar yuqori darajadagi metakognitiv monitoring va tafakkur moslashuvchanligini talab qiladi.

Shuningdek, adabiyotlarda emotsional kreativlikning pedagogik aspektlari ham ko'rib chiqilgan. Kaufman & Beghetto (2009) ta'kidlashicha, emotsional kreativlik o'quvchilarning (shu jumladan talabalar) ijtimoiy moslashuvi, shaxsiy samaradorligi va motivatsion salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Ularning modelida emotsional kreativlik "kichik ijod" (little-c creativity) darajasida qaraladi va bu, ayniqsa, akademik muhitda samarali qaror qabul qilish uchun zarur bo'lgan psixologik kapital sifatida namoyon bo'ladi.

Yevropa va Amerika tadqiqotlarida ushbu hodisaga keng e'tibor qaratilsa-da, postsovet makonida, xususan, O'zbekiston kontekstida emotsional kreativlikning qaror qabul qilishga ta'siri to'liq tadqiq etilmagan. Shu sababli, ushbu maqola bevosita hozirgi pedagogik-psixologik holatga mos empirik asoslar yaratishga intiladi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, emotsional kreativlik talabalar qaror qabul qilish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Emotsional kreativlik darajasi yuqori bo'lgan talabalar

murakkab vaziyatlarda yanada samarali va innovatsion yechimlarni topishga qodir ekanligi aniqlandi. Bundan tashqari, emotsional kreativlik stressli sharoitlarda to'g'ri qaror qabul qilishga yordam beradi. Biroq, emotsional kreativlikning haddan tashqari yuqori darajasi noaniqlik va qaror qabul qilishda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkinligi ham qayd etildi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari emotsional kreativlikning talabalar qaror qabul qilish jarayonidagi ahamiyatini tasdiqladi. Bu natijalar ilmiy adabiyotlarda keltirilgan fikrlar bilan mos keladi. Masalan, James R. Averillning tadqiqotlari emotsional kreativlikning ijodiy yechimlarni topishga yordam berishini ko'rsatadi. Biroq, ba'zi tadqiqotlar emotsional kreativlikning haddan tashqari yuqori darajasi noaniqlik va qaror qabul qilishda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkinligini ta'kidlaydi.[1]

Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundan iboratki, uning natijalari talabalar uchun emotsional kreativlikni rivojlantirishga qaratilgan dasturlar va treninglarni ishlab chiqishga yordam beradi. Bu esa ularning qaror qabul qilish qobiliyatini oshirib, shaxsiy va professional hayotda muvaffaqiyatga erishishlariga xizmat qiladi. Emotsional kreativlik talabalar qaror qabul qilish jarayonida muhim rol o'ynaydi va uning ta'sirini chuqurroq o'rganish orqali yanada samarali va innovatsion yechimlarni topish imkoniyati yaratiladi. Ushbu tadqiqot emotsional kreativlikning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganish orqali talabalar uchun foydali bo'lgan yangi bilimlar va usullarni taklif etadi. Kelajakda ushbu sohada chuqurroq tadqiqotlar o'tkazish zarurligi ta'kidlanadi.

Xulosa

Zamonaviy psixologik yondashuvlar shuni ko'rsatmoqdaki, qaror qabul qilish inson faoliyatining nafaqat ratsional, balki emotsional, kreativ va intuitiv jihatlar bilan uyg'unlashgan ko'p qatlamli jarayonidir. Ushbu maqolada emotsional kreativlik — shaxsning emotsional tajribalarini yangicha uslubda ifodalash, emotsiyalarni boshqarish va ular orqali innovatsion yechimlar yaratish qobiliyati — talabalar qaror qabul qilish mexanizmlariga qanday ta'sir ko'rsatishi har tomonlama yoritildi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, emotsional kreativlikning asosiy komponentlari (originallik, autentiklik va ekspressivlik) qaror qabul qilish sifatini belgilovchi omillar sifatida qaralmoqda. Averill (1999, 2005) nazariyasi asosida emotsional kreativlik nafaqat hissiy reaksiyalarning xilma-xilligini, balki ularning funksional samaradorligini oshirishini tasdiqlaydi. Bu holat talabalar uchun muhim — chunki ular doimiy ravishda stressli vaziyatlarda, kognitiv bosim ostida tanlov qilish zaruratida qoladilar. Neyropsixologik va affektiv kognitsiya doirasidagi tadqiqotlar (Beaty et al., 2016; Fong, 2006) emotsional kreativlikning metakognitiv monitoring va ijodiy qaror chiqarish bilan bevosita bog'liqligini isbotlaydi. Xususan, emotsional ambivalentlik — ya'ni bir vaqtning o'zida ijobiy va salbiy hissiyotlarni boshdan kechirish — kognitiv moslashuvchanlikni oshiradi va turli qaror variantlarini chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi.

Talabalar misolida olib borilgan empirik izlanishlar (Ivcevic & Brackett, 2014) esa emotsional kreativlikning yuqori darajadagi emotsional regulatsiya, o'zini anglash va stressga bardoshlilik bilan ijobiy bog'liqligini ko'rsatadi. Bu holat bevosita o'quv faoliyatining samaradorligiga, ijtimoiy integratsiyaga va psixologik barqarorlikka xizmat qiladi. Pedagogik nuqtai nazardan qaralganda, emotsional kreativlikni rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlar — ayniqsa, talabalar mustaqil fikrlashi, ijtimoiy-emotsional salohiyatini

oshirish va shaxsiy qarorlar qabul qilishga tayyorlashda muhim omil sifatida qaralmoqda. Kaufman va Beghetto (2009) tomonidan ilgari surilgan "kreativ kompetensiyalar" modeli asosida talaba shaxsida emotsional kreativlikni rivojlantirish ularning shaxsiy ijtimoiy poydevorini mustahkamlash, shuningdek, innovatsion fikr yuritish qobiliyatini shakllantirish imkonini beradi.

O'zbekiston sharoitida bu masala hanuz yetarlicha empirik tadqiq qilinmagan bo'lishiga qaramay, bugungi ta'lim islohotlari doirasida emotsional-ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan davlat strategiyalari ushbu mavzuning amaliy ahamiyatini yanada oshirmoqda. Shuning uchun ham emotsional kreativlikni rivojlantirishga qaratilgan psixopedagogik dasturlarni ishlab chiqish, uni o'quv jarayoniga integratsiyalash va unga oid zamonaviy baholash mezonlarini yaratish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa sifatida qaralishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Averill, J. R. (1999). Emotional creativity: Toward "spiritualizing the passions". *Motivation and Emotion*, 23(2), 125–147. <https://doi.org/10.1023/A:1021382403741>
2. Simon, H. A. (1987). Making management decisions: The role of intuition and emotion. *Academy of Management Executive*, 1(1), 57–64. <https://doi.org/10.5465/AME.1987.4275905>
3. Loewenstein, G., & Lerner, J. S. (2003). The role of affect in decision making. In R. Davidson, K. Scherer, & H. Goldsmith (Eds.), *Handbook of Affective Sciences* (pp. 619–642). Oxford University Press.
4. Ivcevic, Z., & Brackett, M. A. (2014). Predicting creativity: Interactive effects of openness to experience and emotion regulation ability. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 8(4), 376–384. <https://doi.org/10.1037/a0036216>
5. Abdurasulov J. и Pardabayeva, M. 2024. MUSOBAQADAN OLDIN SPORTCHILARNI PSIXOLOGIK TAYYORLASH. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры. 4, 6 Part 2 (июн. 2024), 73–76.
6. Sharipova, N. (2023). PHONETICS: UNLOCKING THE SOUNDS OF LANGUAGE. В ZDIT (Т. 2, Выпуск 27, сс. 22–24). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10321056>
7. Турсунов А. 2022 ЧАҚИРУВГА ҚАДАР БОШЛАНҒИЧ ТАЙЁРГАРЛИК МАШҒУЛОТЛАРИДА ПЕДАГОГИК ВА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ҚЎЛЛАШ ВА УЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ТОМОНЛАРИ *Science and innovation*, 1(B3), 432- 434
8. Sharipova Nodira Shavkat Qizi, . (2024). TEACHING ENGLISH TO YOUNG LEARNERS USING CLIL METHOD IN CLASS. *International Journal of Pedagogics*, 4(06), 161–164. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume04Issue06-29> .
9. Abdurasulov, J. (2024). PEDAGOGICAL PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF MILITARY PATRIOTIC EDUCATION IN GENERAL SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS. В *INTERNATIONAL BULLETIN OF APPLIED SCIENCE AND TECHNOLOGY* (Т. 4, Выпуск 7, сс. 38–40). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12721051>
10. Abdurasulov J. 2024. HARBIY PEDAGOGIKANING BOSHQA FANLAR BILAN ALOQASI. Молодые ученые. 2, 6 (фев. 2024), 48–52.
11. Jo'rayev, S. ., & Abdurasulov, J. (2024). SUBJECT, TASKS AND CONTENT OF STUDYING THE BASICS OF MILITARY-PATRIOTIC EDUCATION. Академические исследования в современной науке, 3(7), 149–153.извлечено.
12. Абдурасулов, Ж. (2022). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХТЕХНОЛОГИЙ В

УСВОЕНИИ УРОКОВ ИСТОРИИ.

13. Abduqodirova, D. и Abdurasulov, J. 2025. YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK TUYG'USINI TAKOMILLASHTIRISHNING PSIXOLOGIK HUSUSIYATLARI. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования. 4, 1 (янв. 2025), 50-53.
14. Жўраев , Ш. ., & Абдурасулов , Ж. (2024). ҲАРБИЙ ЖАМОАДАГИ ИЖТИМОИЙ ФИКР. Журнал академических исследований нового Узбекистана, 1(2), 97-103. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/yoitj/article/view/28151>.
15. Abdurasulov , J. (2022). HARBIY KOMPETENTSIYA KURSANTNING KASBIY MAHORATINI 54 SHAKLLANTIRISHNING KALITI SIFATIDA. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 2(11), 231-234. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejsspc/article/view/5326>
16. Abdurasulov , J. 2022. CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK FANI O'QITUVCHISIGA QO'YILADIGAN TALABLAR. Евразийский журнал академических исследований. 2, 11 (окт. 2022), 983-988.
17. Абдурасулов , Ж. (2024). ҲАРБИЙ ЖАМОАНИНГ ПСИХОЛОГИК АСПЕКТЛАРИ. Бюллетень педагогов нового Узбекистана, 2(2), 59-65
18. Abduqodirova Dilobarbonu Erkinjon Qizi TALABALARDA PSIXOLOGIK STRESSNI YENGISH // YOPA. 2025. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/talabalarda-psixologik-stressni-yengish> (дата обращения: 02.04.2025).
19. ARZIBAYEV, Q. (2024). O'SMIR SPORTCHILARDA MAQSADGA ERISHISH MOTIVATSIYASI TADQIQI. News of the NUUz, 1(1.9), 54-57.
20. Арзибаев, К. О. (2015). РОЛЬ МОТИВАЦИИ В ЕДИНОБОРСТВЕ. Наука и мир, (3-3), 103-105.
21. Арзибаев, К., & Бердалиева, Ю. (2013). ВЛИЯНИЕ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ НА МОТИВАЦИЮ ЮНЫХ СПОРТСМЕНОВ. SCIENCE AND WORLD, 14.
22. Arzibayev, Q. (2023). THE PROBLEM OF MOTIVATION OF SPORT ACTIVITY IN THE ANALYSIS. European journal of education and applied psychology, (2), 82-89.
23. Arzibayev, Q. (2023). THE APPEARANCE OF MOTIVES FOR SPORTS ACTIVITY IN ANALYSIS. Modern Science and Research, 2(10), 694-704.
24. Arzibayev, Q. (2023). O'smir sportchilarda sport bilan shug'ullanish motivlarini O'rganish. Sport ilm-fanining dolzarb muammolari, 1(3), 18-25.